

Az első magyar felhőkarcoló

Nagy D. Sándor

Éppen nyolcvanöt esztendeje, 1931 februárra készült el az Országos Társadalombiztosító Intézet második szárnya és az új szárnyat a korábbival összekötő toronyépület: hazánk első felhőkarcolója. Nevezték hivalkodónak, izléstelennek, építését drágának, a budapestiek mégis megkedvelték az impozáns, díszes tornyot és az épület egészét, amely számos építészeti újítással is büszkélkedhet. A több mint tíz éve teljesen felújított székház tornyának felső emeleit sajnos nem építették vissza.

A torony az udvarról (Kinszki Imre – Tér és Forma, 1931/6)

Kevesen tudják: az OTI 1931-ben a maga 70 méteres toronymagasságával Budapest, az ország, sőt Európa legmagasabb középülete volt. A korabeli lapok 1928-ban a boroszlói (ma: Wroclav) Postapalota 43 méteres tornyát tartották a legmagasabbnak.

Az építkezést *Bethlen István* kormányszásának, egyszersmind a Horthy-korszaknak az egyik legnagyobb szociális reformja alapozta meg. 1928-ban született meg az első kötelező nyugdíjtörvény, amellyel kiteljesedett a magyar társadalombiztosítás. Ekkor alakult meg az Országos Társadalombiztosító Intézet (az OTI) is.

A Fiumei (akkor még Köztemető) úti Budapesti Kerületi Munkásbiztosító Pénztár 1913-ban átadott késő szecessziós stílusú négyemeletes épülete – amelyben baleset- és betegségbiztosítással foglalkoztak – már szűknek bizonyult a bővülő feladatokhoz. A már álló épület melletti telek 160 ezer pengőért és egy cseretelekért került az OTI tulajdonába.

A bővítés megtervezésére a korábbi épület alkotóit kérték fel. A korszak egyik legjelentősebb párosa, *Komor Marcell* és *Jakab Dezső* még a műegyetem éveit követően barátkozott össze. *Lechner Ödön*nek, a magyar szecesszió nagy alakjának tanítványai, művészetének méltó folytatói is voltak. Ifjan, mondhatni kezdőként kaptak lehetőséget a Millenniumi Kiállítás kisebb pavilonjainak megtervezésére. (Komort úgy elbűvölték az ünnepek, az ezeréves Magyarország eszménye, hogy cikkeit *Ezrey* néven publikálta.)

A bővítés munkálataiba Komor bevonta fiát, *Jánost*, Jakab pedig vejét, *Sós Aladárt*. Az OTI vezetői mindenképpen ötemeletesnek álmodták meg az új szárnyat, és mivel a korábbi csak négyemeletes, a tervezők találták ki a két szárny közé illesztett, messziről is jól látható 18 emeletes tornyot, amely „elrejtí” a két szárny eltérő szintmagasságát. Erről két tervet is őriz a levéltár: az első változatban a torony alján is lett volna bejárat az épületbe, és a Dologház utcai sarkon egy díszes erkély. Ám az OTI vezetői az olcsóbb megoldás mellett döntöttek.

A 70 méter magas felhőkarcoló terve igencsak meglepte a hatóságot. Az MTI hírei szerint Budapesten a maximális 25 méter épületmagasság mellett a tűzoltóság 30 méterig tudott tüzet oltani. Az engedélyt kiadó bizottságot a speciális kialakítású, biztonsági ablakok terve és egy magyar tűzoltó-főtiszt, *Szilvay Kornél* találmánya nyugtatta meg. A szárazaltató-készülékkel a bejuttatott por a tüzet úgy oltja el, hogy a lehető legkisebb a kár. Ez azért is vált

Képes Pesti Hírlap (1930)

fontos kérdéssé, mert a torony felső öt emeletén őrizték páncélszekrényekben a biztosítottak várományi lapjait, törzslapjait, biztosító kötvényeit. A közlekedést páternoszter, lift, az iratok mozgatását pedig iratpáternoszter szolgálta.

A két épületrészt stílusban is össze kellett hangolniuk a tervezőknek. Alkalmazták az elsónél bevált legyező-alaprajzot, azaz az utcák által határolt szárnyakat belül íves részekkel kötötték össze, az új szárny földszintjén is aulát alakítottak ki, amelynek tetejét üvegtéglával borították. (Ekkora felületen való alkalmazása szintén az első volt Magyarországon.) Az új épületszárny ötödik emeletén díszes tanácstermet alakítottak ki, amelynek színes üveglakait Gábor Móric és Márton Ferenc képzőművészek tervezték. Az aulában Szentgyörgyi István Az egészség kútja című márványszobrában gyönyörködhetnek az ügyeiket intézők.

Az OTI-palota homlokzatának díszei, az első emeleti íves ablakok, a társadalombiztosítás egy-egy jelenetét allegorikus formában megörökítő domborművek is jeles szobrászok alkotásai.

A sarkon Bory Jenő a Társadalombiztosítás emblémája című domborművét helyezték el, amelyen a munkaadó kezét fog a munkavállalóval, a háttérben az államat jelképező nőalak. A háború után a reliefnek nyoma veszett, az épület felújítása óta a helye üresen áll.

A felhőkarcoló pártázatának lándzsaformái a felső-magyarországi reneszánsz, a torony tetején a növényi díszítés a szecseszió hagyományából építkezik. A torony négy sarkáról egy-egy, haraszi mészkből faragott 8 méter magas társadalombiztosítási témájú szobor tekintett a városra: Horvai János, Kisfaludy Stróbl Zsigmond, Sidló Ferenc és Körömendy Jenő alkotásai. A torony alsó részén Lányi Dezső három munkásalapot ábrázoló szobra szerencsére megmaradt.

Az épület bővítése során törekedtek arra, hogy magyar művészek, magyar iparosok kapjanak munkát, és a közben kitört gazdasági válság közepette magyar alapanyagokat használjanak. Vass József népjóléti miniszter közel 2 millió pengő értékű közmunkával is segítette az állami építkezés sikerét.

A hatóság 1929 nyarán és őszén adta meg az engedélyt az építkezésre. A torony alapozásával 1930 márciusáig készültek el. Itt is új technológiát: az úgynevezett keszonalapozást alkalmazták a már meglévő épület rezgésmentesítése érdekében. Az épületrész 1931 februárjában lett készen. Elképesztően meggyorsította

A második szárny aulája (Kozelka Tivadar – 1942)

a munkát az új „Citadur” bauxitcement használata, amelyet 1928-tól a Magyar Általános Kőszénbánya kezdett gyártani, és amely egy nap alatt megkötött, míg a korábban alkalmazott portlandcementnek ehhez majd’ egy hónap kellett.

Az OTI felhőkarcolót már az építkezés alatt is érték bírálatok. 1929 nyarán például a Magyarság hasábjain *Milota István* szélsőjobboldali újságíró a hárommillió kiadást kifogásolta (tudni kell, hogy a valós költségek ennek a töredékét tették ki).

„Nincs a városnak olyan pontja, ahonnan ezt az izléstelen, hivalkodó, cifra tornyot ne lehetne látni, amelynek minden egyes téglájában a munkásnép életének és egészségének egy része van eltemetve” – írta 1931-ben *Szélpál Árpád*, a Népszava zsrnalisztája, aki cikkében az OTI kőbányai rendelójének állapota miatt kesereg, mert a mellette lévő kocsmá jobb állapotban volt. *Genthon István* művészettörténész szerint az OTI palota „középítészetünk legvigasztalanabb alkotása”. Alaprajzát kuszának, a torony tövében lévő ablakokat börtönablakhoz hasonlónak, a toronyépületet a háború utáni építészet mélypontjának, „bombasztikus izléstelenség”-nek, sőt az évszázad egyik legjellegtelenebb épületének nevezte 1933-ban megjelent írásában.

A Városfejlesztés szerzője viszont elragadtatásának adott hangot 1931-ben: a „*hatalmas felhőkarcoló még a laikus szemlélőt is bámulatra kényszeríti*”, amely „*nagysága ellenére sem bontja a környék építészeti stílusát, hanem természetesen nő ki a tartó bázisként szolgáló két impozáns épülettetből és mint egy szimbólikus, nagy felkiáltójel tör az ég felé*”. Az írás hangsúlyozta: „*az építkezés sohasem (...) pénzpocsékolás. Sőt, ez a pénz, a tőke – akár állami, akár magántőke – igazi hivatása.*” A Lechner Ödön Társaság 1929. évi emlékérmét a négy építésznek mint a „*legművészebb épület*” tervezőinek ítélte oda.

1949-ben *Sztálin* születésnapján négy vörös csillagot helyeztek el a tornyon, az ötvenes évek elején a felhőkarcolóból zavarták a Szabad Európa Rádió adásait is. A forradalom során kapott belővések nyomán derült ki: a betonpillérek szilárdságával gond lehet. A vizsgáldások folyamatos szilárdságcsökkenést mutattak a toronynál, ezért *Csonka Pál* építészprofesszor szakvéleménye alapján 1969-ben a felső néhány emeletet visszabontották. (A hatvanas években felmérték a bauxitbetonos technológiával épült többi sokezer budapesti házat is.) A megcsonkított torony és az épület állaga az ezt követő évtizedekben tovább romlott, több terv is született a felújításra. Végül 2000-ben

A torony felső része (Magyar Építőművészet, 1931/3)

az első Orbán-kormány idején határozta meg a rekonstrukciót. A székházat 2002–2004 között teljesen felújították, ekkor felmerült a torony felső emeleteinek visszaépítése is, ám ezt különböző okokból elvetették. Több mint tíz éve kapta vissza régi méltóságát az 1993 óta fővárosi védettséget élvező épület, mai hivatalos nevén Nyugdíjbiztosítási Székház, Budapest városképének változatlanul meghatározó eleme. ●

Az SZTK-székház képeslapon (Seidner Zoltán – 1955)

A székház a felújítás előtt (Szilágyi Edit – 2001)

